

Prvo: stručnjaci još nisu kod ovoga ili onoga mjeseca pouzdano načistu o podrijetlu imena. Svakako su hrvatska imena mjeseci proizišla iz motrenja vremenskih promjena i pojava u prirodi, u životu životinja i bilja.

Drugo: činjenica je da su u zapadnih Slavena u pretežnoj uporabi narodna imena mjeseci, dok su u istočnih Slavena u upotrebi latinski nazivi. Česi i Poljaci služe se u potpunosti slavenskim nazivima za mjesece.

Obje su ove istine značajne, napose u vrijeme kada se nekako žele zaboraviti naši nazivi dijelova vremena, što su ih naši pradjedovi imenovali »u vezi s rasteanjem trave, s cvjetanjem svibe i lipe, sa žetvom i glavnim joj oruđem srpom, s dovoženjem žetve na kolima kući, s padanjem lišća s drveća i s početkom studenoga godišnjeg doba«.⁷

Treba dodati da se jedna od najstarijih potvrda za naša narodna imena mjeseci kod nas čita u oporuci popa Brajka od Zadra: »pisan list miseca maja na dan 12. s v i b n j a« (g. 1472).⁸ Ne radi se, dakle, o nekoj novotariji ili nepotrebnoj kovanici. Toliko više što su posvjedočena hrvatska narodna imena za sve mjesece u hrvatskih pisaca već od sedamnaestog stoljeća. U nekim krajevima (npr. u Bosni) i ranije.

Bila bi šteta da se ova stara i zaista naša narodna baština istisne iz našeg jezika.

PITANJA I ODGOVORI

SINTAKTIČKE POGREŠKE U VEZI S GLAGOLOM »TREBATI«

Hrvatskosrpski književni jezik ima čvrstu osnovu u novoštokavskim narodnim govorima. Ti su govori prošireni u svim našim republikama u kojima se govori hrvatski ili srpski jezik, ali uz njih se često nalaze i stariji štokavski govori, pa i dijalekti, tako da su međusobni utjecaji na dnevnom redu. Ni svi naši pisci nisu iz novoštokavskih krajeva, tj. takvih koji imaju četvoroakcenatski sistem i novije imenske oblike. Stoga i mnogi pisci i novinari unose u svoje književne tekstove i pokrajinske osobine, pa i dijalektalne. Takvi utjecaji mogu djelovati u miješanim krajevima, pa i prodrijeti u naše stampa- ne tekstove. Možemo to lijepo pratiti npr.

na sintaktičkoj upotrebi glagola *trebati*. *trebam*, koji ima i ličnu i bezličnu upotrebu.

U gradskom govoru naših ljudi često ćemo čuti rečenice: »Vi trebate doći u školu u osam sati. — Mi trebamo pitati nekusnije ljude. — Oni trebaju udvostručiti snage da bi postigli cilj. — Žena je trebalo da donese mlijeko u osvit zore.« Sve su te rečenice pogrešno konstruirane, ali u razgovoru se koješta podnese, pa se i te mora tako tragično shvatiti. Mnogo je takve kada slične pogreške nađemo u novinama i još gore u književničkim tekstovima.

Spomenut ću vam od ovih pogrešaka samo nekoliko primjera. U novinama sam pročitao rečenice: »Ujedinjeni narodi trebaju osigurati miroljubivo korištenje atomira. — Planovi poduzeća trebaju biti

⁷ T. Matić — Hrv. jezik, 1, god. 1938, str. 13.

rezultat konkretnih diskusija u ekonomskim jedinicama.« Da bih zadovoljio vašu radoznalost, odmah ću reći kako treba pravilno da glase sve ove navedene rečenice. Pođimo dakle redom: »Vi treba da dodete u školu u osam sati. — Mi treba da pitamo iskusnije ljude. — Oni treba da udvostruče snage kako bi postigli cilj. — Trebalo je da žena donese mlijeko u osvit zore. — Ujedinjeni narodi treba da osiguraju miroljubivo korištenje svemira. — Planovi poduzeća treba da budu rezultat konkretnih diskusija u ekonomskim jedinicama.«

Naravno, već čujem prigovore ponekih od vas: »Da, tako kao što vi predlažete govore u onim krajevima gdje je infinitiv na umoru, a to nije slučaj kod nas na zapadu. U tome je razlika. Mi na zapadu sprežemo i glagol *trebati*, pa govorimo npr.: nama trebaju novci, njima trebaju krediti, vama trebaju savjeti.«

Ovi su prigovori samo djelomično opravdani, i to u svojem drugom dijelu, ali u prvom dijelu ih treba potpuno odbaciti. Da bi se sve to pravo razumljelo, treba uzeti u obzir da glagol *trebati* ima ne samo dvije sintaktičke upotrebe, ličnu i bezličnu, nego prema njima i dva značenja. Ogladat ćemo to potanje.

U ličnoj upotrebi, tj. onda kad se uz lične zamjenice spreže u svim licima, glagol *trebati*, *trebam* znači *potrebovati*, nje-mački *bedürfen*, *nötig sein*, francuski *avoir besoin de*. Prema tome *ja trebam*, *ti trebaš*, *ja ću trebati*, *ti ćeš trebati*, *ja sam trebao*, *ti si trebao* znači *ja potrebujem...*, *ja ću potrebovati...*, *ja sam potrebovao*; njime se dakle izriče neka potreba: »njima trebaju novci, nama trebaju krediti, vama trebaju savjeti«. To je onaj pravilan dio spomenutih prigovora naših slušalaca. Stoga je sasvim pravilno reći i napisati: »Šta nam trebaju ovi ljudi? Trebala nam je samo jedna prijazna riječ. Ništa nam ne trebaju njihove preporuke. Otac će vam kadšto trebati. Ujedinjenim narodima trebaju neutralne vojne jedinice. Radnicima trebaju novi stanovi.« Ako ogleđamo ove primjere, onda ćemo zapaziti da je lice koje ima kakvu potrebu u dativu singulara ili plu-

rala: »Šta *nam* trebaju ovi ljudi? Ništa *nam* ne trebaju njihove preporuke.« Ali u tekstovima dobrih pisaca nalazimo i veoma proširenu tranzitivnu upotrebu, tj. osoba koja što treba dolazi u nominativ, a predmet koji treba dolazi u genitiv singulara ili plurala. Neko se vrijeme smatralo da to nije u duhu našeg jezika, ali danas se već ne zazire od takve upotrebe: »Mi trebamo kredita. Oni trebaju novaca. Zemlja treba kiše. Ja trebam kruha i vina.« I Ivan Mažuranić pjeva u »Smrti Smail-age Čengića«: »Ožedni li? Morača je blizu. Treba l' kupe? Ima dvije ruke.« Može se uzeti da se ova tranzitivna upotreba razvila prema ostalim našim prelaznim glagolima.

U bezličnoj upotrebi ovaj se glagol pojavljuje samo u trećem licu singulara: *treba*, *trebalo je*, *trebat će* i znači nešto više nego *valja* i nešto manje nego *mora*: ako je sasvim bezlično, onda uza nj dolazi infinitiv glagola, a ako se izravno kaže koje lice treba da što uradi, onda uza nj dolazi veznik *da* i određeni oblik glagola.

Da ogleđamo najprije njegovu potpunu bezličnu upotrebu. Evo primjera: »Treba se čuvati varalica. Treba štedjeti za crne dane. Trebalo je pomoći onima koji su bili u nevolji. Trebat će zasukati rukave da bi se postigao uspjeh.« Ako se zapitamo tko treba tako da radi, onda je najbolji odgovor: »Svi, znani i neznani.«

Sasvim je drugačija konstrukcija kada se određeno zna tko treba da što uradi. Tada se nužno upotrebljava treće lice singulara *treba* i uza nj veznik *da* sa glagolom u prezentu. Osoba koja mora što uraditi dolazi u nominativ, npr.: »Ja treba da napišem zadaću večeras. Ti treba da dođeš u kazalište. Ona treba da donese hrane. Trebalo je da to vi uradite. Trebalo je da žena donese mlijeko u osvit zore.« Ovdje je pogrešno pretvarati veznik *da* i prezent u infinitiv, jer nije u duhu novoškotskavskih govora reći ili napisati: »Ja trebam napisati zadaću večeras. Ti trebaš doći u kazalište.« Takav infinitiv prisiljava bezlični glagol *treba* da prijeđe u lični, ali

tada bi došlo do ukrštanja dvaju suprotnih značenja: *potrebovati* i *morati*.

Međutim, potrebno je reći da je baš ova posljednja pogrešna upotreba u miješanim krajevima vrlo česta. To su one pogreške koje sam spomenuo već na početku ove rasprave: »Vi *trebate* doći u školu u osam sati. Ujedinjeni narodi *trebaju* osigurati miroljubivo korištenje svemira.« Kako se ovdje ne radi o nečijoj *potrebi*, nego o *moranju*, nama je sad već po rečenome jasno da treba upotrijebiti bezlični glagol *treba da* sa prezentom, dakle: »Vi treba da dođete u školu u osam sati. Ujedinjeni narodi treba da osiguraju miroljubivo korištenje svemira.«

Ako treba sumirati, reći ćemo još da u ličnoj upotrebi dolaze dakle dvije istoznačne varijante: »Nama trebaju krediti« i »Mi trebamo kredita«, a u bezličnoj upotrebi također dvije varijante, ali s nijansiranim značenjem: »Vi treba da to uradite« i »Treba na tom raditi od jutra do mraka.«

Kako su te upotrebe dosta bliske, treba budno paziti da ne padnemo u pogrešku. A glagol je taj vrlo čest, pa opasnost vrebava iza svakog ugla.

Ljudevit Jonke

POPRAVAK ILI ISPRAVAK PISMENE ZADAĆE ?

Pitao me jedan učenik: »Zašto mi u školi pišemo *ispravke* pismenih zadaća kad se u štampanim knjigama vrše *popravci* načinjenih grešaka?« Odgovorio sam mu: »Mi pišemo *ispravke* zato da bismo *ispravili* ono što je u tim zadaćama napisano *krivo*, tj. kako ne valja.«

Učenik se zadovoljio ovakvim odgovorom, zahvalio i otišao. Na drugi dio svoga pitanja kanda je zaboravio. Ali meni to pitanje nije dalo mira. Zavirio sam u rječnike našeg jezika i na svoje veliko iznenađenje saznao da Vuk Karadžić nije zabilježio ni *ispravak* ni *popravak*, da Iveković i Broz imaju samo *popravak* (i *popravku*, žen. roda), da Bakotić ne razlikuje te dvi-

je riječi i da sastavljači Akademijina »Rječnika«, pored toga što pravilno objašnjavaju značenje riječi *ispravak*, upućuju čitaoca da je isporodi s riječju *popravak*. A da li razlika u stvari postoji i hoćemo li pogriješiti ako mjesto »Ispravak 1. školske zadaće« napišemo »Popravak 1. školske zadaće«?

Mislim da svaki čovjek koji ima razvijen osjećaj za pravilnost našega jezika dobro razlikuje značenje imenica *ispravak* i *popravak* kao i glagola *ispraviti* i *popraviti*, od kojih su te imenice postale. I laiku je jasno da se ispravlja ono što je krivo. Naš narod kaže: »Ko će *ispraviti* krivu Drinu!« Isto je tako poznato da se *popravlj*a ono što je pokvareno ili što nije dobro, sa željom da bude bolje. Tako ćemo otići k obučaru da nam *popravi* cipele (ali da nam *ispravi* petu, ako se *iskrivila*), mehaničar će nam *popraviti* neki kvar na motociklu ili automobilu, zapušteno dijete ili slab učenik mogu se *popraviti* itd., itd.

Ispravak je dakle radnja kojom se nešto ispravlja, i rezultat te radnje, tj. ono što postane kad se ispravi. A *popravak* — to je radnja kojom se nešto *popravlj*a.

Nisam toliko upućen u njemačku semantiku i ne znam da li Nijemci strogo razlikuju *die Berichtigung* i *die Ausbesserung*, ali mi se čini da bi se naša riječ *ispravak* mogla objasniti njemačkom riječju *Berichtigung* ili *Korrektür*, f. (iz latinskog), a *popravak* riječima *Ausbesserung* i *Reparatür*, f. (iz latinskog). (Pa i mi kažemo da je knjiga data na korekturu, a automobil na reparaturu!) U Ristić-Kanrginu »Rečniku« tako se i objašnjava riječ *ispravak* (kod njega ženskog roda: *ispravka*): *Berichtigung* f., *Korrektur*, f. (v. II dio, str. 321b), ali se uz riječ *popravka* pored *Ausbesserung*, f., *Reparatur* f., *Besserung* f., *Verbesserung* f., daje još i *Berichtigung* f. s primjerom: nema mnogo *popravki* — es gibt nicht viele *Berichtigungen* (ibid., str. 710b). Ovdje nije jasno rečeno misli li se na *popravke* (od *popraviti*) ili *ispravke* (od *ispraviti*).

U našem slučaju radi se o pogreškama, dakle o onome što su učenici napisali *krivo*.